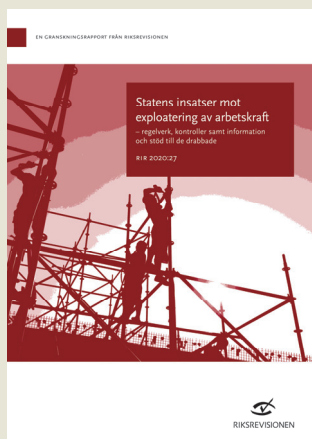

Bilaga 5–9.

RiR 2020:27

Statens insatser mot exploatering av arbetskraft

– regelverk, kontroller samt
information och stöd till de drabbade

Innehåll

Bilaga 5. Enkät till arbetsmiljöinspektörer – sammanställning av enkätsvar	3
Bilaga 6. Enkät till fackförbund inom LO-kollektivet	9
Bilaga 7. Översikt av myndigheters information om att arbeta och bo i Sverige...	11
Bilaga 8. Aktörer som har en roll i stöd- och skyddsprocessen	13
Bilaga 9. Beskrivningar av fall av arbetskraftsexploatering	16

Bilaga 5. Enkät till arbetsmiljöinspektörer – sammanställning av enkätsvar

Enkäten skickades ut via en unik länk i enkätverktyget Webropol till 26 arbetsmiljöinspektörer den 27 april 2020, med en påminnelse 25 maj 2020. Svarsfrekvensen var 88 procent.

Enkät till arbetsmiljöinspektörer

Fråga 1. Vilken region jobbar du i?

	Antal	Procent
Nord	5	22
Mitt	4	17
Öst	4	17
Väst	7	30
Syd	3	13
Annat, ange vad	0	0
Summa	23	99

Fråga 2. Hur stor del av din arbetstid ägnar du åt arbete kopplat till myndighetsgemensamma kontroller?

	Antal	Procent
Omkring 75–100 % av min tid	7	30
Omkring 50–75 % av min tid	8	35
Mindre än 50 % av min tid	8	35
Jag jobbar inte alls med myndighetsgemensamma kontroller	0	0
Summa	23	100

Fråga 3. Hur länge har du arbetat med myndighetsgemensamma kontroller?

	Antal	Procent
Mer än ett år	21	91
Två månader till ett år	2	9
Mindre än två månader	0	0
Summa	23	0

Fråga 4. Tycker du att urvalet av de arbetsställen som väljs ut för kontroll fungerar bra för att hitta arbetsgivare som fuskar eller begår brott?

	Antal	Procent
Ja, i hög grad	6	26
Ja, i någon mån	10	43,5
Nej, i liten utsträckning	5	22
Nej, inte alls	1	4
Kan inte bedöma	1	4
Summa	23	99,5

Fråga 5. Har du några synpunkter på hur urvalet skulle kunna förbättras?

Öppen fråga	18 svarade.
-------------	-------------

Fråga 6. Har de myndighetsgemensamma kontroller du har deltagit i varit väl förberedda?

	Antal	Procent
Ja, mycket väl förberedda	4	17
Ja, ganska väl förberedda	17	74
Nej, inte så väl förberedda	1	4
Nej, inte alls väl förberedda	0	0
Ingen åsikt	1	4
Summa	23	99

Fråga 7. Har du några synpunkter på hur planeringen inför de myndighetsgemensamma kontrollerna skulle kunna förbättras?

Öppen fråga	16 svarade.
-------------	-------------

Fråga 8. Har relevanta myndigheter deltagit med tillräckligt med personal och andra resurser i de kontroller du har deltagit i?

	Antal	Procent
Ja, alltid eller nästan alltid	6	26
Ja, oftast	17	74
Nej, sällan	0	0
Nej, aldrig	0	0
Ingen åsikt	0	0
Summa	23	100

Fråga 9. Har du några synpunkter på hur myndigheterna resurssätter kontrollerna?

Öppen fråga	15 svarade.
-------------	-------------

Fråga 10. Bedömer du att myndigheterna ingriper mot de allvarligaste missförhållandena och brottsligheten på de arbetsplatser som kontrolleras?

	Antal	Procent
Ja, i hög grad	12	52
Ja, i någon mån	9	39
Nej, i liten utsträckning	2	9
Nej, inte alls	0	0
Ingen åsikt	0	0
Summa	23	100

Fråga 11. Har du några synpunkter på myndigheternas förmåga att ingripa mot de allvarligaste missförhållandena och brottsligheten på arbetsplatserna?

Öppen fråga	11 svarade.
-------------	-------------

Fråga 12. Har du blivit utsatt för hot eller våld från en arbetsgivare eller arbetstagare i samband med en myndighetsgemensam kontroll?

	Antal	Procent
Ja	5	22
Nej	18	78
Vet ej	0	0
Summa	23	100

Fråga 13. Om ja på frågan ovan, beskriv gärna situationen, eller exempel på en situation, då du utsatts för hot eller våld (OBS, delge inga personuppgifter eller namn på företag)

Öppen fråga	5 svarade.
-------------	------------

Fråga 14. Upplever du att den personliga säkerheten för arbetsmiljöinspektörerna är god vid de myndighetsgemensamma kontrollerna?

	Antal	Procent
Ja, säkerheten är mycket god	11	48
Ja, säkerheten är ganska god	8	35
Nej, det finns vissa brister i säkerheten	3	13
Nej, det finns stora brister i säkerheten	1	4
Ingen åsikt	0	0
Summa	23	100

Fråga 15. Har du några synpunkter på hur Arbetsmiljöverket arbetar med säkerheten för arbetsmiljöinspektörerna inom uppdraget med myndighetsgemensamma kontroller?

Öppen fråga	16 svarade.
-------------	-------------

Fråga 16. Har du någon gång under en myndighetsgemensam kontroll upptäckt personer som kan misstänkas vara utsatta för människohandel eller människoexploatering?

	Antal	Procent
Ja, ofta eller ganska ofta	7	30
Ja, vid ett eller ett fåtal tillfällen	15	65
Nej, aldrig	0	0
Vet ej	1	4
Summa	23	99

Fråga 17. Bedömer du att de myndigheter som deltar i kontrollerna har goda möjligheter att identifiera och ta om hand eventuella offer för människohandel eller människoexploatering?

	Antal	Procent
Ja, goda möjligheter	2	9
Ja, ganska goda möjligheter	10	43
Nej, ganska dåliga möjligheter	9	39
Nej, mycket dåliga möjligheter	0	0
Kan ej bedöma	2	9
Summa	23	100

Fråga 18. Har du fått någon utbildning i hur man identifierar offer för människohandel och människoexploatering?

	Antal	Procent
Ja	20	87
Nej	2	9
Vet ej	1	4
Summa	23	100

Fråga 19. Har utbildningen gjort att du känner dig säker på hur du ska hantera situationer där människohandel eller människoexploatering kan misstänkas?

	Antal	Procent
Ja, i hög grad	6	30
Ja, i någon mån	12	60
Nej, i liten utsträckning	2	10
Nej, inte alls	0	0
Ingen åsikt	0	0
Summa	20	100

Fråga 20. Har du några synpunkter på hur myndigheterna arbetar med att identifiera och ta hand om offer för människohandel och människoexploatering?

Öppen fråga	15 svarade.
-------------	-------------

Fråga 21. På vilket sätt tror du att coronakrisen kommer att påverka förekomsten av människohandel och människoexploatering i arbetslivet?

Öppen fråga	18 svarade.
-------------	-------------

Fråga 22. Har du något övrigt att tillägga om de myndighetsgemensamma kontrollerna?

Öppen fråga	17 svarade.
-------------	-------------

Bilaga 6. Enkät till fackförbund inom LO-kollektivet

Beskrivning av begrepp

I frågorna pratar vi om **arbetskraftsexploatering**. Med det menar vi utnyttjande av arbetskraft genom t.ex. mycket låga löner, orimligt långa arbetstider och dålig arbetsmiljö. I lagstiftningen motsvaras det av människohandel för tvångsarbete eller människoexploatering för tvångsarbete eller arbete under uppenbart orimliga villkor enligt BrB 4 kap 1 §.

Vi använder också begreppet **utländsk arbetskraft**. Med det menar vi både utstationerade arbetstagare, inhyrd arbetskraft från EU/EES och tredjeland, personer med arbetstillstånd från tredjeland och personer med andra typer av arbetstillstånd via Migrationsverket, t.ex. asylsökande eller anknytningsärenden. I begreppet utländsk arbetskraft inkluderar vi även personer som arbetar i Sverige utan arbets- eller uppehållstillstånd.

Enkätfrågor

Arbetskraftsexploateringens omfattning och karaktär

1. Får ni information från era medlemmar/förtroendevalda om att det förekommer arbetskraftsexploatering av utländsk arbetskraft inom ert medlemsområde?
2. Om ja på ovanstående, förekommer arbetskraftsexploatering i stor eller liten omfattning enligt er bedömning? Finns det några sektorer eller regioner där det förekommer i större utsträckning?
3. Beskriv hur situationen kan se ut, t.ex. avseende hur personerna har kommit till Sverige, vilken nationalitet de tillhör, vilken typ av arbete de utför och på vilket sätt de kan anses vara exploaterade. Ge gärna exempel på några typfall som ni har erfarenhet av.
4. Har ni några erfarenheter av eller tankar om hur coronakrisen kommer att påverka förekomsten av arbetskraftsexploatering inom ert medlemsområde?

Fackligt arbete och fackens roll

5. Bedömer ni att det är lätt eller svårt att värva utländsk arbetskraft som medlemmar till ert förbund inom ert medlemsområde? Om ni bedömer att det är svårt, beskriv gärna utförligare varför och om det är några särskilda grupper som är särskilt svåra att nå.
6. Har ni någon riktad information om fackens roll och verksamhet till gruppen utländska arbetstagare? I så fall, beskriv vad informationen innehåller och hur den distribueras.

7. Har ni någon uppsökande verksamhet gentemot utländsk arbetskraft som riskerar att exploateras? I så fall, beskriv hur det går till och i vilken omfattning det sker.
8. Fungerar det att teckna kollektivavtal med utländska arbetsgivare inom ert medlemsområde som har arbetskraft som arbetar i Sverige? Är det några kategorier som det av praktiska eller legala skäl är svårare att teckna avtal med?
9. Har ert förbund någon erfarenhet av att driva ärenden mot arbetsgivare där utländsk arbetskraft har blivit utnyttjad genom t.ex. låg eller ingen lön eller orimligt långa arbetstider? Om ni har erfarenhet av detta beskriv gärna utförligare om antal fall etc.
10. Händer det att ni kontaktar myndigheter för att tipsa eller anmäla om ni misstänker att en arbetsgivare exploaterar arbetskraft? Vilken/vilka myndigheter kontaktar ni i så fall?
11. Kan de regionala skyddsombuden inom ert medlemsområde bidra till att motverka arbetskraftsexploatering? Hur i så fall?

Lagstiftningen och myndigheternas arbete

12. Bedömer ni att det finns ett tillräckligt skydd i lagstiftningen mot arbetskraftsexploatering i dagsläget? Om inte, vad skulle behöva förändras?
13. Bedömer ni att ansvariga myndigheter arbetar effektivt mot arbetskraftsexploatering? Om inte, vad skulle behöva förändras?
14. Finns det ytterligare åtgärder som ni bedömer skulle kunna motverka arbetskraftsexploatering som inte görs idag?

Bilaga 7. Översikt av myndigheters information om att arbeta och bo i Sverige¹

De åtta myndigheter som ingick i regeringens uppdrag om digital information till utländska arbetstagare, arbetsgivare och egenföretagare som verkar eller avser att verka i Sverige (regeringsbeslut A2017/01962/ARM, A2017/00185/ARM)

Arbetsförmedlingen

På Arbetsförmedlingens engelska webbplats riktas information till arbetstagare och en särskild rubrik rör Rights and obligations. Här handlar det till exempel om att arbetsgivaren är ansvarig för att tillhandahålla en god arbetsmiljö med en länk till arbetsmiljölagen. Om man skadas på sin arbetsplats uppmanas man att meddela sin arbetsgivare, som i sin tur ska anmäla arbetsplatsolyckan till Arbetsmiljöverket och Försäkringskassan. Blanketten för anmälan finns dock bara tillgänglig på svenska.²

Arbetsförmedlingen länkar till Migrationsverkets information på svenska. Även Arbetsförmedlingens länkar till Skatteverket är på svenska, fast informationen där finns tillgänglig på engelska. På Arbetsförmedlingens allmänna sida tillhandahålls information på minoritetsspråken samt arabiska, dari, engelska, persiska, ryska, somaliska och tigriska.

Arbetsmiljöverket

Länk till workinginsweden.se, riktad info till olika grupper. Det finns också broschyrer med enbart bilder, utan text. Länken fungerar dock bara från den svenska webbplatsen. Från den engelska webbplatsen finns inte länk till bilderböckerna. Riktad information till olika grupper, t.ex. bärplockare, restaurangarbetare, skogsarbetare eller byggarbetare finns på engelska.

Försäkringskassan

Har en särskild sida: Moving to, working, studying or newly arrived in Sweden varifrån man kan klicka sig vidare. Det finns ett Customer forum där man kan ställa frågor på engelska, spanska, finska och polska. Länkar till workinginsweden.se men också till Arbetsförmedlingens sida, dock på svenska. Det finns en särskild ingång till "newly arrived" och alternativ (asylsökande, student osv).

Kommerskollegium

Länkar till workinginsweden.se från första sidan. Ingen annan information. Informationen finns på engelska.

Migrationsverket

Har omfattande information om arbetsstillstånd och andra tillstånd att bo och verka i Sverige. Informationen finns tillgänglig på en mängd olika språk. Har riktad information till arbetstagare respektive arbetsgivare. Ingen länk till SI:s workinginsweden.se

Skatteverket

Har information kring hur man registrerar sig om man ska arbeta i Sverige. Länkar finns till workinginsweden.se. Har information som riktar sig till Individuals and Employees och Businesses and Employers. Informationen finns på engelska och svenska. Allmän information finns på en mängd olika språk.

¹ Genomgången av webbplatserna gjordes i april 2020 om inget annat anges.

² Arbetsförmedlingen, "Rights and obligations/Your rights/If you are injured", <https://arbetsformedlingen.se/other-languages/english-engelska/arbete-i-sverige/rattigheter-och-skyldigheter>, hämtad 2020-10-21.

Svenska institutet

Working in Sweden (<https://workinginsweden.se/>)

Svenska institutet har huvudansvar för webbplatsen. Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Skatteverket, Migrationsverket, Arbetsmiljöverket, Kommerskollegium och Tillväxtverket är samverkande myndigheter. Det finns en ingång för arbetstagare och en för arbetsgivare. Beskrivs som en guide för att arbeta eller driva företag i Sverige. Information finns tillgänglig på svenska och engelska.

Sweden.se

Svenska institutet har huvudansvar för webbplatsen, som beskrivs som Sveriges officiella hemsida. Sweden.se är ett samarbete med [visitsweden.se](https://www.visitsweden.se), Business Sweden, och Sweden abroad. Informations finns på engelska, arabiska, kinesiska och ryska.

Tillväxtverket

Har en särskild ingång Entrepreneurship if you are new in Sweden. Har information på engelska om att starta företag i Sverige. Har även informationsmaterial med fokus på de som vill starta eget företag men som har begränsat med resurser. Den finns på engelska, arabiska och persiska. Ingen länk till workinginsweden.se. Information om entreprenörskap om man är ny i Sverige. Särskild information riktad till asylsökande som vill starta företag. Informationen finns tillgänglig på svenska, engelska, arabiska, persiska, tigriska, somaliska, dari, spanska, franska och ryska.

Andra hemsidor med relevant information³

Information Sverige (<https://www.informationsverige.se/sv/>)

Länsstyrelserna (Länsstyrelsen Västra Götaland har huvudansvar) ansvarar för webbplatsen i samverkan med Migrationsverket och Arbetsförmedlingen. Den beskrivs som en guide till svenska samhället med information om Sverige för den som är asylsökande eller nyligen har fått uppehållstillstånd. Det finns olika ingångar: Jag är asylsökande; Jag har fått uppehållstillstånd; Jag har kommit utan mina föräldrar; Mer om Sverige. Det finns information på svenska, engelska, spanska, franska, ryska, arabiska, dari, persiska och tigrinja.

EU-medborgare i Sverige (<https://www.eumedborgareisverige.se/>)

Länsstyrelsen Stockholm ansvarar för webbplatsen, som vänder sig till yrkesverksamma, och samverkar med Arbetsförmedlingen, Kronofogden, Migrationsverket, Polisen, Skatteverket, Socialstyrelsen, Sveriges kommuner och regioner. Fokuserar på utsatta EU/EES-medborgare som saknar uppehållsrätt i Sverige. Plattformen EU-medborgare i Sverige är en samverkan mellan myndigheter och representanter från Sveriges Kommuner och Regioner gällande lagar, rättigheter och stöd till EU-medborgare inom Sveriges gränser. Innehållet har tagits fram genom ett samordnande arbete mellan statliga myndigheter, kommuner och det civila samhället. Länsstyrelsen Stockholm har haft det nationella samordningsuppdraget och samtliga länsstyrelser har medverkat genom att ta fram regionala lägesbilder och i samverkan genomföra kompetensutvecklingsinsatser till relevanta aktörer. Regeringsuppdraget har slutförts och webbplattformen förvaltas av Länsstyrelsen Stockholm under år 2020.

³ Det finns ytterligare informationskanaler för utländska arbetstagare och arbetsgivare i Sverige, exempelvis kommunspecifika sidor som Malmö stads "Ny i Sverige", <https://malmo.se/Ny-i-Sverige.html>, hämtad 2020-04-20.

Bilaga 8. Aktörer som har en roll i stöd- och skyddsprocessen

Aktörer som har en roll i stöd- och skyddsprocessen⁴

Arbetsmiljöverket

Inom ramen för myndighetens inspektionsverksamhet kan Arbetsmiljöverket upptäcka personer som kan vara offer för människohandel. Aktörer som inte följer regler i syfte att uppnå konkurrensfördelar, så kallad osund konkurrens, bryter ofta mot flera olika regelverk samtidigt. Det kan förutom överträdelse av arbetsmiljö och skattelagstiftningen även handla om arbetskraftsexploatering och människohandel.

Brottsoffermyndigheten

Brottsoffermyndigheten arbetar för att främja brottsoffers rättigheter och uppmärksamma deras behov och intressen. Brottsoffermyndigheten kan betala brottsskadeersättning av statliga medel om den som begått brott saknar förmåga att betala skadestånd och om det inte finns någon försäkring för skadorna. Brottsoffermyndigheten kan även ge råd och information kring brottsoffers rättigheter och kring rättegångsförfarandet.

Hälso- och sjukvården

Hälso- och sjukvården kan identifiera offer för människohandel i sin verksamhet.

Jämställdhetsmyndigheten

Jämställdhetsmyndigheten samordnar arbetet mot människohandel för alla ändamål på nationell nivå. Myndigheten ansvarar också för att finansiera Sveriges återvändandeprogram för personer som befunnit sig i prostitution eller varit utsatta för människohandel. Programmet drivs av FN-organet International Organization for Migration (IOM) och deras regionala kontor i Helsingfors, Finland.

Länsstyrelserna

Länsstyrelserna har i uppdrag att stödja samordningen i länet av insatser som syftar till att motverka prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Länsstyrelserna ska i arbetet särskilt prioritera insatser för att motverka efterfrågan på köp av sexuella tjänster. Länsstyrelsen Stockholm har sedan 2016 haft återkommande uppdrag att stärka samverkan och samordningen mellan aktörer som möter målgruppen utsatta EU/EES-medborgare. Uppdraget har slutförts och webbplattformen <https://www.eumedborgareisverige.se/> förvaltas av Länsstyrelsen Stockholm till och med 2020.

Migrationsverket

Migrationsverkets roll i arbetet mot människohandel består främst av att identifiera förmodade offer och hänvisa dessa till polis och socialtjänst, samt att besluta om tillfälliga uppehållstillstånd. Migrationsverket sammanställer årligen statistik över upptäckta fall. Det finns en central samordnare för arbetet mot människohandel på myndigheten och varje region har även en regional samordnare. Inom den operativa verksamheten finns kontaktpersoner med spetskompetens som medarbetarna kan vända sig till.

⁴ Informationen är hämtad från Jämställdhetsmyndighetens manual om inte annat anges. Jämställdhetsmyndigheten, *Manual vid misstanke om människohandel – En stöd- och skyddsprocess för offer för människohandel i Sverige*, Jämställdhetsmyndigheten, 2019.

Nationellt metodstödsteam mot prostitution och människohandel (NMT)

Nationellt metodstödsteam mot prostitution och människohandel (NMT) samordnas av Jämställdhetsmyndigheten. Bland annat driver NMT en nationell stödtelefon för råd och metodstöd till yrkesverksamma inom kommuner och myndigheter samt aktörer inom det civila samhället. I NMT ingår, utöver Jämställdhetsmyndigheten, Polismyndigheten, Migrationsverket, Åklagarmyndigheten, Arbetsmiljöverket, Skatteverket, representanter från socialtjänst (regionkoordinatorer och specialiserade mottagningar) och hälso- och sjukvård.

Plattformen Civila Sverige mot människohandel

Plattformen Civila Sverige mot människohandel samlar ett tjugotal organisationer och aktörer som verkar inom ramen för civilsamhället. Dessa möter eller arbetar för att hjälpa utsatta för människohandel och människohandelsliknande exploatering. Exempelvis driver aktörerna skyddade boenden, erbjuder juridisk rådgivning, tolkhjälp, samtalsstöd, praktik och bedriver uppsökande arbete.

Polismyndigheten

I fem av landets sju polisregioner finns särskilda människohandelsgrupper. I Stockholm finns även en prostitutionsgrupp som arbetar mot köp av sexuell tjänst. Nationella operativa avdelningen (Noa) ska rikta och leda polisverksamheten nationellt och internationellt, samt stödja polisregionerna i olika typer av verksamheter, däribland människohandel. Polismyndigheten är nationell rapportör till regeringen i frågor som rör människohandel och utkommer årligen med en lägesrapport.

Regeringen (Utrikesdepartementet)

Utrikesdepartementet är centralmyndighet enligt Bryssel II-förordningen och 1996 års Haagkonvention, och kan bistå svenska myndigheter i kontakterna med en annan stats myndigheter i de fall samarbetet sker med stöd av förordningen eller konventionen. Det finns också en ambassadör för människohandel.

Regionkoordinatorer mot prostitution och människohandel

Regionkoordinatorerna finns i sju regioner motsvarande Polismyndighetens regioner och är anställda inom socialtjänsten. De finansieras av Jämställdhetsmyndigheten tillsammans med vissa kommuner och länsstyrelser. Regionkoordinatorerna ska bistå myndigheter, till exempel polis och socialtjänst, med stöd vid människohandelsärenden. Vidare ska de bistå utsatta personer och säkerställa att de får det skydd och stöd de har rätt till genom hela processen. Regionkoordinatorerna samordnar också stödinsatser mellan myndigheter som socialtjänst, Migrationsverket, hälso- och sjukvård, polis och olika former av boende, samt ger stöd och är beslutsfattande i processen vid ansökan till Återvändandeprogrammet.

Socialstyrelsen⁵

Socialstyrelsen är en myndighet under Socialdepartementet med en bred verksamhet som rör socialtjänst och hälso- och sjukvård. Större delen av verksamheten är riktad till personal, ansvariga och beslutsfattare inom dessa områden. Socialstyrelsen har tagit fram Vägledning för socialtjänsten i arbetet med EU/EES-medborgare. Den innehåller avsnitt om EU/EES-medborgares rätt till socialt bistånd, möjligheter och ansvar i mötet med EU/EES-medborgare i utsatta förhållanden och ansvar för barn och unga.

⁵ EU-medborgare i Sverige, "Aktuella myndigheter", <https://www.eumedborgareisverige.se/samverkan/aktuella-myndigheter>, hämtad 2020-05-06.

Socialtjänsten⁶

Kommunerna ska enligt socialtjänstlagen (2001:453) verka för att den som utsatts för brott och dennas närstående får stöd och hjälp. Oavsett rätt att vistas i Sverige eller inte omfattas alla av kommunens yttersta ansvar för den som vistas i kommunen vid behov av akut bistånd i en nödsituation och akut skydd för barn, våldsutsatta personer, offer för människohandel etc.

Alla som vistas i Sverige omfattas av bestämmelserna om kommunens yttersta ansvar för stöd och hjälp enligt 2 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453). Alla har därför rätt att ansöka om ekonomiskt eller annat bistånd enligt bestämmelserna i socialtjänstlagen (2001:453) i den kommun där de vistas och få sin sak prövad och avgjord genom ett formellt beslut. EU-rättens likabehandlingsprincip att en EU/EES-medborgare eller familjemedlem som bedömts ha uppehållsrätt i Sverige har rätt till bistånd på samma villkor som svenska medborgare. Likabehandlingsprincipen innebär också att socialtjänsten kan ställa samma krav på biståndssökande EU/EES-medborgare som på svenska medborgare, exempelvis vad gäller skyldigheten att efter förmåga bidra till sin egen försörjning och att vara arbetsökande. Även de regler som gäller för ansvarsfördelning mellan bosättningskommun och vistelsekommun i 2 a kap. socialtjänstlagen (2001:453) gäller för EU/EES-medborgare. Socialtjänsten måste i varje enskilt fall bedöma om en biståndssökande EU/EES-medborgare har uppehållsrätt eller inte samt vilka biståndsinsatser personen därmed kan ha rätt till. Personer som vistas tillfälligt i en kommun har bara rätt till bistånd för att avhjälpa en akut nödsituation som inte går att lösa på annat sätt.

Många utsatta EU-medborgare är inte ekonomiskt aktiva och får därmed inte uppehålla sig längre än tre månader i Sverige. Svensk socialtjänst ska behandla tredjelandsmedborgare på samma sätt som svenska medborgare om de har beviljats ställning som varaktigt bosatta. En tredjelandsmedborgare som är varaktigt bosatt i ett annat EU-land och vill stanna längre tid än tre månader i Sverige behöver uppehållstillstånd. Även tredjelandsmedborgare som har beviljats ställning som varaktigt bosatt i ett annat EU-land ska behandlas på samma sätt som svenska medborgare när de har beviljats uppehållstillstånd i Sverige.

Åklagarmyndigheten

Inleder förundersökningar. Det ska alltid vara en specialiserad åklagare på Åklagarmyndighetens Riksenhet mot internationell organiserad brottslighet (RIO) som har operativt ansvar för förundersökningar och åtal i människohandelsärenden. En förundersökning om de närliggande brotten människoexploatering eller koppleri kan ledas av en åklagare vid allmän åklagarkammare. Åklagarmyndighetens Utvecklingscentrum Göteborg ansvarar för metodutveckling rörande människohandel inom Åklagarmyndigheten.

⁶ Socialstyrelsen, *Vägledning för socialtjänsten i arbetet med EU/EES-medborgare*, 2020.

Bilaga 9. Beskrivningar av fall av arbetskraftsexploatering

I granskningen har vi stött på många berättelser om fall där personer varit utsatta för arbetskraftsexploatering. Här redovisas några av dessa fall. Två av fallen är återberättade av en gränspolis och ett av fallen är en kvinna från Vietnam som vi intervjuade i granskningen.

Polis som arbetar med arbetsplatsinspektioner, intervjun gjordes i augusti 2020:

Byggarbetare från Ukraina

För några år sedan kom det en man från Ukraina som tog kontakt med polisen då han hade klagat på sin situation och arbetsförhållanden till sin arbetsgivare. Arbetsledaren på företaget kom då en kväll med en hund och sa till honom att lämna bostaden omgående. De jobbade med att renovera lägenheter i en stad i södra Sverige och bodde i en liten villa ute på landet. I villan bodde det 16 arbetare som till större delen kom från Ukraina. De hade våningssängar och i det stora rummet i villan sov det 8 personer. De jobbade mellan 10–12 timmar om dagen, sju dagar i veckan och tjänade ungefär 1 500 kronor i månaden. De fick betala 50 kronor per natt för boendet.

De renoverade lägenheter åt ett större hyreshusföretag i staden. Detta företag hade anlitat en byggtreprenör från södra Sverige. Byggtreprenören anlidade arbetare via ett företag i Polen. Byggarbetarna var ukrainska medborgare som hade uppehålls- och arbetstillstånd i Polen. Arbetstillståndet gäller endast i Polen. De blev övertalade av sin arbetsgivare att åka över till Sverige för att jobba. Arbetsgivaren lovade bättre arbetsförhållanden och bättre betalt.

När arbetstagarna blev anträffade i Sverige med att jobba så upprättades anmälan mot hyresbolaget och alla arbetare från Ukraina. Beslutsfattare i Sverige tog beslut om avvisning och återreseförbud på två år. De skickades hem med en färja från Karlskrona till Polen där polsk polis mötte upp redan dagen efter. Polsk polis avvisade dem hem till Ukraina och deras uppehålls- och arbetstillstånd drogs in. Arbetarna från Ukraina blev alltså av med sitt giltiga arbete och inkomst i Polen och skickades hem till Ukraina.

Jordgubbsplockare

Förra sommaren jobbade två grupper inom gränspolisen i regionen med jordgubbsplockare, samma dag på två helt olika orter utan att egentligen ha någon samverkan. Den ena gruppen anträffade 48 stycken och den andra anträffade 8 stycken jordgubbsplockare ungefär samtidigt. Alla dessa saknade arbetstillstånd, boende och faciliteter var under all kritik samt betalningen var absolut inte branschmässig. Detta ställde vår organisation på prov att hantera så stor mängd personer samtidigt. Vi fick försöka hålla förhör med alla dessa personer och förhör med arbetsgivaren. Både gällande anmälan mot att ha anställt och att ha arbetat utan arbetstillstånd samt att

utröna omständigheterna gällande deras rätt att befinna sig i landet. Alla var tredjelandsmedborgare och en stor del hade visum med arbetstillstånd i Polen. Alla blev avvisade med beslut om återreseförbud. En del togs i förvar, en del sattes på uppsikt och en del skickades över till Polen med färjan. Ärendet gick vidare till åklagare för bedömning om arbetsgivaren skulle utkrävas en särskild avgift för att ha haft anställda utan arbetstillstånd.

Kvinna från Vietnam som arbetat på nagelsalong i Sverige samt hennes make. Vi fick kontakt med kvinnan via Frälsningsarméns stödverksamhet för människohandelsoffer, Safe havens i Stockholm. Intervjun gjordes i februari 2020.

Kvinnans blivande chef i Sverige frågade kvinnans mamma om hon var intresserad av att arbeta i Sverige och hon tackade ja trots att både hon och hennes medföljande man hade arbete i Vietnam. Den blivande arbetsgivaren skötte administrationen kring arbetstillståndet. Kvinnan åkte till svenska ambassaden i Hanoi för att ta fingeravtryck och foto. Där fick hon ingen information om vilka arbetsvillkor som gäller i Sverige.

”Jag fick bara information från arbetsgivarens dotter om vilken lön jag skulle få och hur mycket jag skulle arbeta. [...] [J]ag måste lägga en handpenning på 20 000 dollar för att de skulle vara säkra på att jag inte skulle ändra mig och söka ett annat jobb. Arbetsgivaren sa också att handpenningen skulle användas till att betala skatt i Sverige eftersom skatten är jättehög i Sverige. Han sa också att lönen kommer att vara låg i början eftersom jag måste lära mig i början. Efter några månader skulle lönen höjas till ca 2 000 till 2 500 dollar.”

Kvinnan jobbade ungefär 11 månader på sin arbetsplats. Efter tre dagar blev hon informerad om att inte skulle få någon lön de första två månaderna eftersom hon skulle jobba som lärling. De sa att om hon jobbar bra så kommer de höja lönen.

”Allt de hade lovat var falskt. [...] Det är självklart att jag blev ledsen efter samtalet. I början lät allt som att det skulle bli hög lön och allt skulle bli bra. Men när jag hade kommit hit så var allting annorlunda. Hela släkten var med också. [...] När jag fick min första lön den tredje månaden så sa jag till arbetsgivaren att vi inte kommer att klara av vårt uppehälle i Sverige. De första månaderna fick jag leva på pengarna jag hade med från Vietnam. Arbetsgivaren undrade varför jag inte klarade mig på 7 000 kronor och vilka utgifter jag hade egentligen. [...] De sa att de pengar jag fick på bankkontot inte var mina pengar. De sa att jag skulle föra tillbaka pengarna till deras konto. Om jag fick 20 000 kronor så skulle jag få behålla bara 9 000 kronor. De första två månaderna när jag inte fick någon lön så fick jag bo gratis men sedan skulle vi betala 4 000 kronor i hyra. [...] Varje månad måste jag föra tillbaka pengar. Min man tyckte att det var konstigt och frågade hur länge hon måste jobba för att få sin fulla lön. Vi försökte googla vilka villkor som gäller i Sverige och vilken grundlön som gäller. Det var först när min man började sfi och samhällsorientering som vi förstod detta. Då fick han lära sig om lagar i Sverige och då fick vi reda på att man i Sverige ska få ut den lön man har rätt

till och att arbetsgivaren inte har rätt att kräva tillbaka pengar. Då förstod vi att vi hade förlorat jättemycket pengar på det här jobbet.”

Paret skrev ett brev till arbetsgivaren och sedan kallades de till ett möte. Arbetsgivaren och hans släkt började skälla på kvinnans make och frågade var han hade hört allt detta och hur han hade räknat på lönen. Maken försökte resonera med arbetsgivaren och släktingarna men det gick inte. De sa att om de hade räknat ut lönen på det sättet så kan hon inte jobba kvar. De skulle också lämna tillbaka boendet. Kvinnan avskedades. Paret fick tillfälligt bo hos makens tidigare chef från Vietnam som nu bodde i Sverige.

”Då sa min man att nu måste vi kontakta polisen eftersom vi inte visste om vi var här lagligt eller inte. Jag hade kontaktat arbetsgivaren men arbetsgivaren sa att det var upp till henne om hon ville kontakta en advokat eller gå till polisen. [...] Vi gick till polisen och berättade vad som hade hänt och då sa polisen att vi skulle komma tillbaka om tre dagar.”

Polisen hänvisade sedan till en advokat för rådgivning eftersom det rörde sig om en tvist mellan henne och hennes arbetsgivare. Via en hemsida hittade paret två advokater, en svensk och en vietnamesisk.

”När vi kontaktade advokaten från Vietnam så ville de inte ta vårt ärende utan de hänvisade oss till polisen. Den svenska advokaten sa att vi skulle anmäla arbetsplatsen till Arbetsmiljöverket.”

Maken skickade mejl till Arbetsdomstolen som sa att de skulle vända sig till tingsrätten. Tingsrätten informerade om att det fanns möjlighet till rättshjälp och via Advokatsamfundet hittade de en advokat som hjälpte paret vidare. De fick betala 30 procent av advokatkostnaderna själva. Kvinnan fick ett nytt jobb på en nagelsalong under tiden, där fick hon betalt per timme.

”När vi träffade advokaten sa hen att om kvinnan skulle stämna arbetsgivaren så skulle hon vara beredd på att om hon vann så skulle hon vinna jättelite men om hon förlorade så skulle hon förlora jättemycket. Men då tänkte jag att jag inte har gjort något fel. Jag har gjort allt rätt men de har lurat mig på lönen och tagit mina 20 000 dollar. Jag tänkte att jag inte har gjort något fel och därför bestämde jag att jag skulle ta ärendet vidare till tingsrätten.

När de kände till att vi skulle dra ärendet i tingsrätten så försökte de [arbetsgivaren] att försena ärendet eftersom de visste att våra uppehållstillstånd skulle upphöra. De kontaktade också Migrationsverket för att försöka se till att våra uppehållstillstånd skulle upphöra. [...] Arbetsgivaren sa att de har betalat mycket skatt i landet och har drivit företag under en lång tid. Men vi är bara arbetskraftsinvandrare och ingen kommer att lyssna på oss. [...] I november 2018 fick vi brev av Migrationsverket och de ville att vi skulle lämna mer information. Migrationsverket sa, precis som hos polisen, att de inte kunde hjälpa oss med det här ärendet. För att få rätt att stanna i Sverige måste de

hitta ett nytt jobb. [...] Sedan hörde Migrationsverket av sig och sa att vi fick förlängt uppehållstillstånd på grund av ärendet i tingsrätten.

Sedan skulle de ha en förlikning i tingsrätten för att se om parterna skulle kunna komma överens. Men arbetsgivaren gick inte med på den summa som tingsrätten och advokaten hade angett. Arbetsgivaren drog ut på ärendet flera månader.

Arbetsgivaren visste inte att vi hade fått förlängning från Migrationsverket och därför försökte de att dra ut på det så länge som möjligt. De drog ut på det och sedan satte de företaget i konkurs. Eftersom arbetsgivaren försatte företaget i konkurs så behövde de inte vara med i tingsrätten. Men rättegången fortsatte ändå och vi vann.”

Kvinnan fick skadestånd på 140 000 kronor pga. förlorad lön och ogiltigt avskedande. Paret hade ingen aning om fackförbund i Sverige innan de träffade advokaten. De fick information om Frälsningsarméns stödverksamhet via kursen i samhällsorientering som kvinnans make gick på via sfi. Kvinnan menar att det hade varit bra om arbetsgivaren gav tillstånd för arbetstagaren att gå och läsa svenska.

”När jag kom hit så var det bara jobb hela tiden och jag hann inte läsa svenska. Om jag hade fått läsa svenska så hade det varit så mycket lättare. När man kommer som arbetskraftsinvandrare och inte kan språket så utnyttjar arbetsgivaren oss maximalt eftersom vi är så utsatta och inte förstår språket. Som arbetskraftsinvandrare vill man gärna integrera sig i samhället och för det krävs att man kan språket.”

Kvinnan kontaktade Riksrevisionen i ett senare skede och berättade att hon fortsatt levde i en svår situation. På grund av rädsla för arbetsgivaren hade paret skyddade personuppgifter. Det gjorde det svårt att få en bostad och de blev lurade på pengar av en hyresvärd.